

SALGIN HASTALIKLARIN DİSTOPIK ESERLERDEKİ YANSIMALARI: “BİR KÖRLÜK DENEMESİ” ÖRNEĞİ

Yağmur CEYLAN ¹

¹ Stu. , Istanbul Aydın University, Faculty of Communication,
Department of Television and Cinema, Turkey
yagmurc@stu.aydin.edu.tr

Öz

İnsanlık tarihi boyunca birçok salgın hastalık baş göstermiş, bu hastalıklar romanlara ve filmlere sıkça konu olmuştur. Covid-19 virüsünün yayılması, salgın hastalıkları konu alan eserlerin yeniden gündeme gelmesine ve yeni dönem eserlerinde bu konunun tekrar ele alınmasına neden olmuştur. Saramago'nun 1995 yılında kaleme aldığı *Körlük* isimli roman da temelde “*Peki, bütün insanlar aniden ve hiçbir sebep yokken kör olsa ne olur?*” sorusuna cevap arayan distopik bir eserdir. Yazar, körlük imgesi üzerinden modern dünyadaki çatışmaları, vicdanı ve ahlaki değerlerin çöküşünü ele alırken aynı zamanda okuyucuya estetik bir zevkte vermeyi amaçlar. Aynı isimle sinemaya da uyarlanan eser günümüzde dâhi güncelliğini korumaktadır. Çalışmada *Körlük* romanı, aslından uyarlan *Blindless* (2008) filmi ile karşılaştırılmıştır. Yöntem olarak literatür taraması, metin çözümlemesi ve içerik analizi kullanılmıştır. Karşılaştırma yapılırken içinde bulunduğumuz 2020 yılında ortaya çıkan ve etkisi bütün dünyayı saran Covid-19 virüsünün toplumsal etkilerinin tartışılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Körlük, Saramago, Meirelles, Corona Virüs, Pandemi

REFLECTIONS OF EPIDEMIC DISEASES IN DYSTOPIC WORKS: AN EXAMPLE OF “AN EXPERIMENT OF BLINDNESS”

Abstract

Throughout human history of mankind, many epidemics have arisen, and these diseases have been frequently the subject of novels and movies. The spread of the Covid-19 virus has caused the works on epidemic diseases to come back to the agenda and this issue to be reconsidered in the new period works. The novel *Blindness*, written by Saramago in 1995, is basically “Well, what if all people go blind suddenly and for no reason?” It is a dystopian work that seeks an answer to the question. Through the image of blindness, the author deals with conflicts in the modern world, conscience and the collapse of moral values, while at the same time giving the reader aesthetic pleasure. The work, which has also been adapted to cinema with the same name, remains current even today. In the study, the novel *Blindness* was compared with the movie *Blindless* (2008), which was originally adapted. Literature review, text analysis and content analysis were used as methods. In comparison, it is aimed to discuss the social effects of the Covid-19 virus, which emerged in the current in 2020 and whose impact has engulfed to whole world.

Keywords: Blindness, Saramago, Meirelles, Corona Virus, Pandemic

Giriş

Uyarlama sürecine, ‘teknik bir düzlemde ilerleyen düz yazı metninin, teknik bir yapı kazanarak senaryolaştırmasıdır’ demek doğru olmaz. Uyarlama sürecinde daha çok edebiyat alanında ve edebiyat imkânları ile ele alınan bir metnin sorunlarının, sinemanın imkânları ve sinemanın kendine has sorunsallar çerçevesinde ele alınması gerektiği varsayılmaktadır. Sinema veya televizyon dışında bir amaçla daha önceden yazılmış olan roman veya hikâyenin, sinema veya televizyon sanatına uygun biçimde ele alınması uygulamadaki esas amaçtır. Pek çok açıdan birbirinden farklı olsa da uyarlama sürecinde edebiyat ve sinemanın ortak noktaları yakalanmaktadır. Edebiyattan televizyon ve sinemaya yapılan uyarlamaların genel olarak üç türde gerçekleştiği gözlemlenmektedir. İlki romanın, televizyon ve sinemanın yararına bir senaryo hammaddesi olarak kullanılması, ikincisi romanın aslına ‘sadık kalan’ filmlerdir. Sonuncu tarzda ise bir ‘dönüştürme’ söz konusudur. (Tanyıldızı ve Kaya, 2017: 21)

Çalışmada örneklem olarak seçilen romanın Portekiz asıllı yazarı, José de Sousa Saramago, 16 Ekim 1922’de Lizbon’da yoksul bir ailenin ikinci çocuğu dünyaya gelmiştir. Henüz küçük bir çocukken dahi kıvrak bir zekâya ve şüpheci bir tavra sahip olan Saramago, ekonomik sebeplerde ötürü 12 yaşında iken okulu bırakmış, başka alanlara yönelmek durumunda kalmıştır. Sağlık görevlisi, eleştirmen, gazeteci, yayıncı ve çevirmen olarak uzun yıllar çalışan Saramago aynı zamanda şairlik, teknik ressamlık, editörlük ve rektörlük de yapmıştır. İlk romanı olan *Günah Ülkesi*’ni 1947 yılında kaleme alan yazar, Portekiz Yazarlar Birliği’nin yönetim kurulunda da görev almıştır. (Erdoğan, 2018: 9)

Saramago ‘merhametli, iyi bir birey olmayı insanın en yüce erdemi olarak nitelendirmiştir’ diyen Erdoğan, çalışmasında yazarın ‘sarkastik’ bir abartıyla labirentlerini kurduğunu iddia etmiştir. Eserlerinde özgürlüğü aklı merkeze alarak, eski kalıpları kırma ve yeni bir düzen kuram eğilimine değinmiştir. Çalışmada, yazarın eserlerinde eski ile hesaplaşma ve yeni süreci ironi ile ele almasına değinilirken okurun inançlarını, tarihsel gerçekliği, içinde yaşadığı toplumu ve kendisini sorgulattığı ileri sürülmektedir. Saramago’nun metinlerine hem bir yüzleşme hem de karşı koyuş anlamları yüklediğini savunan Erdoğan, yazarın dünyada ‘ironi ustası’ olarak anıldığını vurgulamıştır. Yazarın eserlerinde sıklıkla rastlanan ‘kırılan atmosfer ile değişen düzenin’ ise okuyucuya hem sorgulama hem de yanıt arama için bir alan oluşturduğu saptanmıştır. Bununla birlikte yazarın edebiyatı kendine ait bir ideoloji nesnesi durumuna getirmediği eserlerinde neyin yanlış neyin doğru olduğu ve bu yanlışların nasıl düzeltileceğinden çok okuyucuyu ‘görememe’ ‘fark edememe’ gibi tehlikelere karşı uyardığı savunulmaktadır. Erdoğan, çalışmasında yazarın kendine has üslubuna da yer vermiş, alışlagelmiş dilbilgisi kurallarını reddeden ve uzun, kuralsız yazı biçimini benimseyen Saramago’nun anlatı seyrinden anlatıcı tiplerinden birinci ve üçüncü kişiyi art arda kullandığına değinmiştir. (Erdoğan, 2018: 10-19)

Yazarın, eserlerinde demokrasi, liberallik ve insani değerleri sıkça eleştirdiğini belirten Apaydın ise bu görüşleri yanlış bulamamakla beraber Körlük romanda esas eleştirilenin ‘ahlak’ kavramı olduğunu varsaymaktadır. Diğer değerlerin, bu değer üzerinden şekillendiği ya da şekillenmediği üzerinde duran çalışmada eserin felsefi yönüne değinilmektedir. (Apaydın, 2012, 66-70).

Akkoyunlu ise yazarın dünyasında her şeyin ‘yaratıcısı ve oyuncusu’ olan insanın, hırsları, ihaneti, vahşeti, ikiyüzlülüğü ve ‘olur olmaz ortaya çıkan’ merhameti ile kaderin tek tayincisi olmasına vurgu yapar. Saramago’nun anlatımını ‘tüm süslerden, makyajdan, süslü imgelerden ve dil oyunlarından,’ uzak baskın karakterlere yer vermeyen, ‘sadeliğin ihtişamı’ olarak ifade eder. (Akkoyunlu, 2018).

Yazarın belli bir ırk, millet, coğrafya veya dini yapıyı değil, evrensel sorunları öne çıkardığına değinen Ulutaş, bu varsayımını yazarın ideolojik düşüncelerine dayandırmaktadır.(Ulutaş, 2020: 126)

Bu çalışmada incelenen, Saramago’nun 1995 yılında kaleme aldığı, orijinal adı “*Ensaio Sobre a Cegueira*” yani ‘*Bir Körlük Denemesi*’ olan romanın filme uyarlamasıdır. Hikayede gerçek körlük üzerinden metaforik bir anlatım yapılmaktadır. Şerbetçi’ye göre yazar öteki’nin bakışını yok ederek, çevremizdekilerin, toplumun ve kendimizin ‘gerçek değerini’ ortaya çıkarmayı sağlamaktadır. Çalışma, kendimizi yanlış bir ‘ben’ ile eş değer tuttuğumuzu, gerçekte kim olduğumuzu ‘göremediğimizi’ varsayar. Lacan’ın eksik/yanlış (méconnaissance) terimi üzerine eseri inceleyen Şerbetçi, karakter dönüşümlerini ele alır. (Şerbetçi, 2010: 5)

Körlük romanından uyarlanan *Blindness* (2008) filminin esas aldığı salgın konusu, içinde bulunduğumuz süreçte dünyaya yayılmış olan Covid-19 virüsünün insanlar üzerindeki etkisi bakımından benzerlikler göstermektedir. İnsanlık tarihi boyunca pek çok salgın hastalık yaşanmış, bu hastalıkların ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri günümüze kadar taşınmıştır.

Tıbbi bir fenomen olan pandemilerin, sosyal bir olgu olması sebebiyle bireyi ve toplumu etkilediğine dikkat

çeken Karataş, bulaşıcı hastalıkların yarattığı tehdit nedeniyle panik ve strese sebep olduğunu aktarmaktadır. Bu koşullar altında olağandışı davranışlar sergileyen insanların ortaya çıkacağı öngörülerek duygusal ve psikososyal etkilerin yönetilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. (ak. Karataş, 2020: 6)

İnsanlık tarihi boyunca yaşanan Covid-19, Veba, Kolera, Sars, Ebola gibi salgın hastalıklar ile birlikte, yaşanmamış ancak yaşanması veya etkileri gerçek hayatla benzerlik gösteren, romanlara, filmlere konu olmuş Saramago'nun 'beyaz felaketi' gibi pek çok salgın hastalıktan bahsedilebilir. Bu distopik eserler bazen geleceğe bazen de topluma ışık tutmaktadırlar. Bu çalışma salgın hastalıklara karşı yönetimlerin ve bireylerin tutum ve davranışlarındaki etkenleri belirlemeyi hedeflemesi sebebiyle önem taşımaktadır.

1. Jose Saramago'nun Beyaz Distopyası: Körlük

Saramago'nun 1995 yılında kaleme aldığı 'Körlük' isimli roman distopya türünde bir eserdir. Sağlıklı olmadığı düşünülen ve hızlı değişim gösteren bir düzenin anlatıldığı bu tür eserlerde toplum ve bireyde üzerinde ortaya çıkan kötümser yansımalar okuyucuya aktarılmaktadır. Bu eserlerde insan doğasında bulunan 'kötülüğün' devlet veya din ile otoritenin elinde nasıl tehlikeli hale gelebileceği, kaosa sürüklenen toplumlar esas alınarak anlatılmaktadır. (Çelik, 2015: 57-59)

Kökünü Yunanca olan 'distopya' kelimesi 'kötü yer' anlamını taşımakta, ütopyik toplum anlayışının zıttı bir portre çizmektedir. Anti-ütopya, karşı-ütopya, ters-ütopya, kara-ütopya, negatif-ütopya gibi farklı isimlerle de anılan distopyalarda temel endişe bireyin özel hayatının ve özgürlüğünün yok edilmesi üzerine kuruludur. Bu eserlerde devlete karşılıksız itaat ve bağlılık söz konusuysa, bireyler arasındaki ilişkilerin zayıfladığı hatta yok olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun kişisel alan ile kurumsal alan arasındaki sınırı kaldırdığı ileri sürülmektedir. (Bıçakçı, 2014:22).

Saramago'nun bu eserinde de körlük imgesi üzerinden toplumsal, dini ve ahlaki kontrol mekanizmalarının etkisi ile biçimlenen toplumun, ilkel güdülerine teslim olması ele alınmaktadır. Bozulan vicdan mekanizmasının, kötülüğe karşı duyarsızlaşmanın ve hastalıklı bir topluma dönüşmenin resmedildiği bu eserde gerçeklik algısıyla da oynanarak 'beyaz körlük' kavramı sembollerle okuyucuya sunulmuştur. Bu 'beyaz salgının' tüm şehre yayılması ile birlikte oluşan kaos devletin çözüm üretmekteki yetersizliği ile perçinlenmiştir. Toplumun üst tabakasındaki liyakatli insanların körlük korkusu ile geri kalanları ölüme terk etmeleri kendilerini kurtarmalarına yetmemiş, bu durumu beraberinde panik, korku ve zihin çöküşü takip etmiştir. Yazarın bireysel temalar ile açlığın karşısında cinsel istismar ve yolsuzluğu, sömürülmenin karşısında öldürmeyi, sadakatin karşısında körlüğü, gücün karşısında körlükten kaynaklanan zayıflığı ele alarak okuyucuya eşsiz bir deneyim sunduğu ileri sürülmektedir. Bu çatışma öğeleri 'beyaz körlüğe' yakalanan bir grup insan üzerinden aktarılmaktadır. Çalışmasında, Saramago'nun insan ve toplumların körleşmesinin üç sebebi olduğuna değinen Doğan, bu üç sebebi 'devlet, birey ve din' olduğunu belirtmiştir. Ancak birbirinden etkilenen ve birbirini etkileyen bu üç olgunun ayırmanın mümkün olmadığı öne sürülmüştür. Saramago tarafından eleştirilen devletin önce suni krizler yarattığı, yaratılan bu suni krizleri çözmek adı altında insanları manipüle ettiği ve sonunda bu krizle uğraştığını öne sürerek halka her istediğini yaptırdığı saptanmıştır. Doğan, eserde devletin kendisine karşı çıkan halkı sindirmek için krizi arttırmakla suçladığını aktarmakta bunun sonucunda ise kaosa zemin hazırlandığını belirtmektedir. Kaosun, körlük sonucunda ortaya çıktığı savunulmuş, korku, açlık ve cinsellik gibi etmenler nedeniyle düşünemeyen, göremeyen, görmek istemeyen bir grup insanı temsil ettiği belirtilmiştir. Eserde, devletin ortaya çıkan bu salgını 'beyaz felaket' olarak adlandırarak insanları manipüle etmesi ile bu düşüncesini destekleyen Doğan algı yönetimi üzerinde de durmaktadır. Bu 'beyaz felaket' in sebebinin tıbbi olmadığı bilinmekle birlikte sağlık çalışanlarının seferber edilmesini, önü alınamayan salgın neticesinde insanların karantinaya alınması, karantina için uygun görülen mekanın bir akıl hastanesi olması eleştirilmiştir. Karantinaya alınan insanların ilkel dürtüler ile hareket etmeye başlamasının beraberinde açlık, korku ve cinsel istismarı getirdiği öne sürülmüştür. (Doğan, 2019: 237)

İdeal bir düzen ve toplum yaratmaya yönelik ütopyik romanların aksine distopik romanların, acı, baskı, kitlesel yoksulluk ve karanlık bir geleceğin betimlediğini gözlemlenmiştir. Ergun, çürümüş yönetimler, kötü niyetli teknolojiler, insanlıktan çıkmış yurttaşlar ve aşağılanmış bir toplumu resmeden bu eserlerde terör, yoksulluk, baskının ve bunun gibi pek çok olumsuzluğun hedef alınan topluluğun düşünce ve davranışlarını etkilemeye yönelik olduğunu savunmaktadır. Bu durumu propaganda olarak niteleyen çalışma propagandayı bir düşünceyi her türlü kitle iletişim araçları vasıtasıyla hedef alınan kitleye telkin etmek olarak tanımlamaktadır. (Ergun, 2016: ix)

Saramago'nun olağandışı durumlarda devletin kontrolü sağlamak amacıyla insanları korkutarak manipüle ettiğini ileri süren çalışma bu korku kültürünün aynı zamanda insanları ötekileştirdiğine de değinilmiştir. 'Beyaz körlüğe' yakalanan insanların tecrit edilmesini örnek olarak sunan Doğan, korku duygusu ile birlikte kaçma

dürtüsünün ortaya çıktığını söylemektedir. Psikolojik açıdan bakıldığında insanı koruyan ancak geliştirmeyen korkunun yarattığı sıkıntılardan kurtulmak amacıyla zihinsel ve bedensel olarak çaba sarf edildiği aktarılmıştır. Korkunun asıl etkisinin insanı çevresine karşı duyarsızlaştırarak korktuğu şeye odaklanmasına sebep olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte devletin karantina sonrası açlık ve cinsellik ihtiyaçlarının manipüle ederek, her türlü ahlaksızlığın meşrulaştırılması eleştirilmiştir. Meşrulaştırmayı insanların bu olaylara karşı mücadele edecek gücü kendilerinde bulamaması olarak tanımlanmaktadır. Bu durum ‘vicdani körleşme’ olarak nitelendirilmiştir. Vicdan kavramını bireyin doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden, ayırt etmesini sağlayan iç muhakeme olarak ele alan çalışma, vicdan diyalektiğini toplumda yer alan kuralların kişiyi şekillendiren görgü ve bilgi olarak aktarmaktadır. Saramago’nun bu temayı körlük üzerinden ele aldığı ve ahlaki vicdanın kör olan ilk adam ile hırsız üzerinden sunulduğu söylenmektedir. Bu noktadan itibaren vicdan azabı ve vicdani rahatsızlığın içsel ahlaki yaptırım yoluyla dışa vurulduğu dile getirilmese de körlük üzerinden sergilendiği savunulmaktadır. Saramago’nun ahlaki vicdanın daima var olduğu ancak genetik ve toplumsal etkiler sebebiyle giderek ‘renk değiştirdiği’ (Saramago, 2017: 25) ifadelerine yer veren çalışma vicdani körleşmenin, kişinin kendini kötülüğe karşı duyarsız hale getirdiğinde ortaya çıktığını öne sürmektedir. (Doğan, 2016: 238)

Romanda yaşlı adamın ‘*insanlar arasındaki kavga öyle ya da böyle bir tür körlüktür.*’ (Saramago, 2017: 123) ifadesi de ahlaki vicdanın sorgulandığı durumlardan biridir. Artık katı ve acımasız bir körler dünyasında yaşadıklarını söyleyen yaşlı adamın bu söylemleri ile de açıkça yaşanan kaos resmedilmektedir.

Çalışmada devletin kayıtsızlığı ve beraberinde getirdiği vicdani körleşmeye değinilirken gıda, sağlık ve temizlik malzemelerini yetersiz düzeyde temin etmelerine, açıkça belirtilmesi de devletin kasten salgını kontrol altına almadığına dikkat çekilmektedir. Doğan, yazarın eserlerinde sıklıkla ironik bir dil kullandığını belirtmiş romanda da hayır kurumlarında körlere yardım etmek için gönüllü olan kişilerin de körleşmesine ‘tarih onların bu cömertliğini unutmayacak’ ifadesini ise örnek olarak sunmuştur. Kör nüfusun günden güne artmasına karşın karantinada bulunanların tek amaçlarının yaşamaya devam etmek olduğu gözlemlenmektedir. Bu koşullarda ortaya çıkan sosyal çeteleşme, aç gözlülük, yolsuzluk, saldırganlık, ilgisizlik ve bencillik ve birçok ahlaki zaafılar ile birlikte kurgu boyunca görebilen tek insan olarak doktorun karısının sorumluluğu, fedakarlığı, duyarlılığı, erdemli bir insan oluşu üzerinden sembolik körlüğün etkileri saptanmıştır. (Doğan, 2016: 239)

Hükümetin krizi kabul etmesinin ardından duruma yönelik stratejiler geliştirilmiş ancak bir hafta içerisinde bu stratejilerin bir hafta içerisinde birçok kez değiştirilmesi sonucunda körler bir arda yaşamak için gerekli olan kuralın yardımlaşmalarını sağlayacak bir örgütlenme olduğuna çalışmada yer verilmiştir. Koğuşa gelen yiyecekleri para ile satmaya karar veren körlere karşı protestolar gerçekleştirilse de açlıkla mücadele etmek dayanılmaz hale geldiğinde ellerindeki bütün değerli eşyaları bu çeteye vermek durumunda kalmışlardır. Bundan yola çıkaran Saramago’ya göre devletin çeteleşmeyi ya kendisi yarattığı ya da kendiliğinden ortaya çıkan ve halkı sömüren bu çetelere devletin göz yumduğunu savunan Doğan, kuralsızlığın ortaya çıkması ile beraber gruplaşma, ilgisizlik ve saldırganlık gibi olumsuz davranışların gelişeceği üzerinde durmuştur. Doğan’a göre körlüğü beraberinde getiren insanı hayvandan ayıran sevgi, yardımseverlik, merhamet ve adaletin olmayışı ve kötülüğün sınırsızlığıdır. Körlerin elinde verecek hiçbir şey kalmadığında onlar gibi kör olan çete üyelerinin cinsel istismara maruz kalan kadınların, erkelerle olan tartışmalara da değinen çalışmada fiziksel açlık ile cinsel açlık ilişkilendirilerek kadının metalaştırılmasına dikkat çekilmiştir. İlk seferde çete üyelerinin isteğini yerine getirmek zorunda kalan kadınlar içerisinde doktorun karısı ikinci seferde çete liderinin gırtlığını makasla keserek öldürür. Bu olay çete ile körler arasında isyana varan bir gerginliğin başlangıcı olur. Bu isyan akıl hastanesinde yangın çıkması ile son bulur. (Doğan, 2016: 240)

Yangından kaçan körler, ülkenin geri kalanı gibi ordunun da kör olması ile serbest kalır ancak bu özgürlük hiçbir anlam taşımamaktadır. Bunun sebebi ise dışarıda hastanedekine benzer bir durumun gözlemlenmesidir. Çetelerin bu uygulamalarında açıkça görülen bencilliğine, körlere bir bedel karşılığında yiyecek vermelerine rağmen bozulacak yiyecekleri dahi stoklamaları ile değinilmiştir. Çalışmasında Saramago’nun dünya üzerindeki bencilliğin ‘insanı tahrip edici boyutu’ tanımına yer veren Doğan, doktorun karısının kör olmaması konusunda okuyucuyu sorgulamaya yönelttiğini savunmaktadır. Görmeyen insanların gözü olarak tanımlanan doktorun karısı üzerinden birçok ahlaki değer ele alındığına dikkat çeken çalışma aynı zamanda kadının çoğu zaman çevresinde yaşananları görmek istemediğine yer vermiştir. Bu noktada duyarlılık ve sorumluluğa yönelik farkındalık, okuyucuya bireyin taşınması gereken ağır bir yük olarak sunulmuş, başkalarının acı çektiğini görüp acı çeken doktorun karısını körlükten uzak tutanın da bu acı olduğu öne sürülmektedir. (Doğan, 2016: 241)

Hikâyenin devamında açlıkla mücadele eden, doktorun karısı ve beraberindekilerin kiliseye sığındıkları ancak kilisedeki resim ve heykellerin gözlerinin beyaz bezle bağlanması karşısında şaşkınlığa uğradıklarına ver verilmiş. Bu durum karşısında ilk kör olan adam ve karısının ‘tanrıyı bütün ahlaki kötülükler karşı kör

biraktığını’ sebebiyle papazı saygısızlıkla suçladıklarına değinilmiştir. Saramago’nun amacının din adamları, din kurumları/grupları ‘kendi kötülüklerini gizlemek’ adına tanrıyı kör ettiklerini gözler önüne sermek istediğine dikkat çeken Doğan bu düşüncesini din adamları/gruplarının da körleşmesini örnek göstererek desteklemektedir. Çalışmada üzerinde durulması gereken ifadelerden biri de Saramago’ya göre tanrının insanları kör ederek kötülük yapmalarına izin vermesi sebebiyle aslında tanrının kör olduğunu iddia etmesidir. Bu yargılar dünya üzerindeki ahlaki körlüklerin aslında kimsenin suçu olmadığı “ilâhi yazgının kaçınılmaz bir sonucu” olduğu anlatımı ile beslenmektedir. Yazarın kaderi, davranışlarının sorumluluklarını üstlenmeyen kişinin gücünü bir başkasına teslim etmesi olarak tanımladığı belirtilmiş, bu tutumları sebebiyle bütün sorumluluğu tanrıya yükleyen insanların eleştirildiğine yer verilmiştir. Saramago’nun insan iradesini dışlayan bu görüşü eleştirdiği de açıkça işaret edilmiştir. (Doğan, 2016: 242)

Çalışmasının sonuç kısmında Doğan, dini, toplumsal ve bireysel kontrol mekanizmalarının körlük metaforu üzerinden ele alındığı bu eserde, evrensel mesajlar bulunduğu dikkat çekmektedir. Kitapta kişilerin isimlerine yer verilmemesine, bireylerin meslekleri ya da fiziksel özelliklerine göre betimlenmesine, kitapta yer alan felaketin ‘körlük’ gibi özel bir durum olarak sunulmasına dikkat çekmiştir. Otoritenin bu felaketi kamuoyuna sunarken, kör olanları kimliksizleştirerek ‘ötekileştirmesine’ vurgu yapılmıştır. Yazarın yarattığı bu kurmaca evrendeki devletin, kendine düşmanlar yaratan ve yarattığı bu düşmanlar ile varlığını sürdüren bir yapı olmasının önemi vurgulanmıştır. Eserde dinin kolayca istismar edilmesinin sebebinin ise dini kullanan dindarların etkisi ile gerçekleştirildiği saptanmıştır. Kendisi bir ateist olmasına karşın dindar kimselerin tutumlarının merkezine yalnızca tanrıyı koymalarını işaret etmesi ile birlikte konuya objektif bakmadığını ileri süren Doğan, yazarın tespitlerine tam olarak yanlış veya tam olarak doğru demenin uygun olmadığı görüşündedir. Ayrıca ahlaki kötülüklerden, yalnızca tanrıyı sorumlu tutması sebebiyle insan iradesini göz önünde bulundurmadığını söyleyen Doğan, bu sebeple yazara karşı çıkmaktadır. (Doğan, 2016: 243)

Salgının ikinci gününde, ölüleri görebilmek için kürek, dışarıdaki olaylardan haberdar olabilmek için telsiz veya yaralarını tedavi edebilmek için ilaçları olmadan hastaneye kapatılan körlerin, çıkış kapısına birkaç metre yaklaştıkları anda sorgusuz sualsiz vurulduğu bu kaos ortamını Erdoğan, ‘ölüm kampları’ ile ilişkilendirmiştir. Okuyucunun romanın ‘faşizmin’ edebi geri dönüşü ya da faşizmin ilk gelişi olarak değerlendirilebileceğini tartışan çalışma, *Körlük* isimli eserin devamı niteliğini taşıyan *Görmek* isimli romandan da söz etmektedir. Bu eserde ise insafsızca hareket eden hükümete yer verilmektedir. Casusluk, hapsetme ve sorgulama gibi pek çok sıkıyönetim kararı ile şehri boşaltan İçişleri Bakanı ve yardımcılarının, istemeden de olsa vatandaşların kendi isteklerine göre rahatça hareket etmesine imkan sağlamıştır. Hükümet hiyerarşisinin alaycı ve küçümseyici bir biçimde ele alındığı gözlemlenen eserde çözüm getirecek bilgilere yer verilmediğine dikkat çekilmiştir. Erdoğan, yazarın okuyucuyu düşündürmek için zihinsel bir yol açmak amacıyla bu iki eserde de kaos ortamı yarattığını, kaotik düzensizlikle birlikte felaket zincirlerinin kullanıldığını aktarmaktadır. (Erdoğan, 2018: 15)

2. Fernando Meirelles ve Körlük (2008) Filmi

Görsel 1: Körlük filmi başlangıç sahnesi

Filmin başlangıç sahnesinde (Görsel. 1) , kitapta tasvir edildiği gibi kırmızı ışıktaki duran bir arabanın sürücüsünün aniden kör olduğu gösterilmektedir. Aniden kör olan adamın, kitapta olduğu gibi isminden söz edilmez. Ancak kitapta adamın ‘Asyalı’ -Japon- olduğundan da söz edilmemesine karşın yönetmen ‘birinci kör’ ve karısını sıklıkla kendi dillerinde konuşan Asyalı insanlar olarak sunmaktadır. Bununla birlikte filmin ana karakterlerinin farklı ırklara mensup olmaları, farklı dilleri konuşmaları, yönetmenin kitaptaki evrensel sorunları ele alma, din, dil ve ırk gözetmeksizin insanların doğalarını ortaya çıkarma amacına sadık kalındığını göstermektedir.

Görsel 2: Akıl hastanesindeki kullanışsız yatakhaneler.

Akıl hastanesinin yaşamaya elverişli olmayan koşulları,(Görsel 2) gözleri görmeyen insanların belirli alışkanlıklarını sürdürmekte zorlanması üzerine daha da katlanılmaz bir yer haline gelmeye başlarken aralarında görme yetisi olan tek kişi olan 'doktorun karısı' hem çevresindekiler hem de kocası için elinden gelen fedakârlığı yapmaya çalışır. (Görsel 3) Kendini bu insanların bakımına adanmış kadın adeta bir peygamber figürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak günden sayıları artan körlerin ihtiyaçlarını karşılamak ve düzenini sağlamak neredeyse imkânsızdır.

Görsel 3: Görebilen tek insan olan 'doktorun karısı' diğer körler için tek başına mücadele ediyor.

Görsel 2 ve 3'te de görülebileceği gibi temiz su ve yeterli temizlik malzemeleri olmayan körler zamanla ilkel dürtüleri ile hareket etmeye başlarlar. Kıyafet giymeyen, yedikleri yemeklerin çöplerini yerlere atan, tuvalet ihtiyaçlarını nerede olduklarını umursamadan gideren ve çevrelerinde kimsenin olup olmadığını umursamadan koridorlarda cinsel birliktelik yaşayan bu insanlar yalnızca içgüdüleri ile hareket eden hayvanlar gibi davranmaya devam ederler. Yüzyıllar boyunca edinmek için uğraşılacak kültür ve birikimin çok kısa bir zamanda yok olduğu görülmektedir. Bu da insanlığın şimdiki konumunu sorgulatmaktadır.

Görsel 4: Körlükle mücadele etmek amacıyla yapılan müzakereler.

Hastanenin dışında körlüğün bütün dünyaya yayılmasını engellemeye çalışan ancak başarısız olan hükümet araştırma tedavi yöntemleri aramak yerine ‘beyaz felaket’ olarak nitelendirdikleri bu salgının sorumlularını bulmaya çalışırken, hastanenin içinde çeteleşme başlamış, elinde silah bulundurduğu için tehlikeli arz eden çete liderine karşı koymaya kimsenin gücü yetmemiştir. Burada dikkat çeken noktalardan biri ise bulaşıcılık riski olan bir hastalık söz konusuken hükümetin yapılan seminerler, toplantılar ve kurullarda temas halinde bir arada bulunmalarıdır. (Görsel 4) Meirelles burada, Saramago’nun da ironi yoluyla eleştirdiği tedbirsizliği ve bilinçli olarak hastalığı yayma girişimini gözler önüne sermektedir.

Görsel 5: Çete lideri ve doğuştan kör olan yardımcısı.

Çete liderinin tehdidi üzerine yiyecek alabilmek için ellerindeki değerli eşyaların hepsini veren körler yine de aklıktan kurtulamazlar. Çünkü çete eskiden de yetersiz olan erzaklarını daha da azaltmış kendilerine stok yapmaya başlamışlardır. (Görsel 5) Bu çete içerisinde ‘beyaz felakete’ yakalanmamış doğuştan bir kör de bulunmaktadır bu kör Braille alfabesi ile diğer koşullardan gelen değerli eşyaların listesini tutmaktadır. Saramago’nun da kitapta yer verdiği bir tartışma konusunu filme taşıyan Meirelles doktorun kör olan adama ‘sen doğuştan körsün, biraz empati yapman gerekmiyor mu?’ diye sorması doğru yanlış kavramını gündeme getirir. Ancak karşılığında yetersiz yiyecek verilmiş olsa da değerli eşyalarını kaybetmiş olmak, çete liderinin ikinci isteği kadar büyük tartışma yaratmaz. Diğer koşullardaki körlerin bütün değerli eşyalarını alan çete, yemek karşılığında koşullardaki kadınları cinsel ihtiyaçlarını gidermeye zorlamaktadırlar. Bu istek birçok çatışma sorusunun ortaya çıkmasına sebep olur. Kadınlar gitmek istemezse ne olacak ? Gitmeyi kabul eden kadınlar, gitmek istemeyen kadınlara yiyecek sağlamak zorunda mı ? Çete kadınlarla birlikte erkek de isteseydi, erkekler gitmeye razı olur muydu ? Bu sorular günlük hayatta da karşımıza çıkan ahlaki ve etik değerlerin irdelenmesine yol açmaktadır. Doktorun olduğu koşuğa bulunan birinci kör ve karısı arasında geçen diyaloglar da günümüzde evlilik ve aile kavramını sorgulatmaktadır. Karısının diğer kadınlara katılarak çetenin isteğini yerine getirmesine şiddetle karşı çıkan birinci kör, karısı üzerinde hak iddia ederken, karısı diğer kadınlardan farkı olmadığını öne sürer, doktor ve karısı da kadına hak verirler. Doktor bu durumda kararın yalnızca karısı ve diğer kadınlarda olacağını söyleyerek tartışmaya nokta koyar.

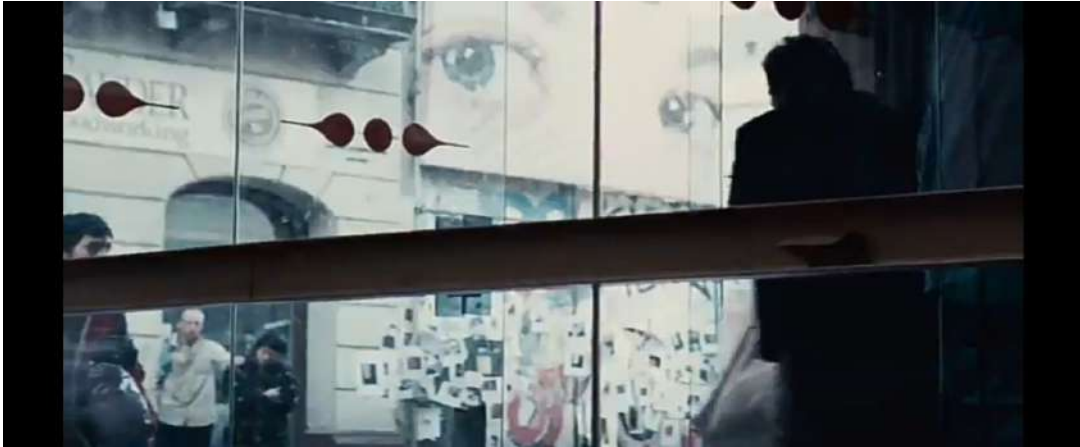
Görsel 6: Tecavüze uğradıktan sonra ölen kadının son yolculuğuna hazırlanması.

Ortak bir kararla çetenin isteğini kabul etmeye ikna olan kadınlar, yemek karşılığında çetede üyeler ile birlikte olurlar. Bu birliktelik kadını aşağılayan, metalaştıran toplumun bir göstergesidir. Tecavüz edilen kadınlardan birinin ölmesi (Görsel 6) sonucunda dış bileyen doktorun karısı ise, çete liderini öldürmeyi kafaya koyar. Ölen kadın ile ilgilenen diğer kadınların nezaket ve sükuneti, Gustave Courbet'in 'Gelinin Hazırlığı' tablosunu anımsatmaktadır. Bu tabloda ressam, düğün için hazırlıklarını yapan kadınları gösterse de aslında ölen genç bir kadının cenazesi için yapılan hazırlığı yansıtmaktadır. Ölüm diğer yönüyle yeni bir başlangıcı simgeler, yönetmen de filmde bu ikiliği yansıtmıştır.

Görsel 7: Akıl hastanesinde belirli aralıklarla yayınlanan anons.

İkinci koğuştaki kadınların ardından giden doktorun karısı bir makas ile çete liderinin boğazını keser ve bu hastanede bulunan bütün körlerin hayatını değiştirecek bir dönüm noktası olur. Doktorun karısı yakalanmadan koğuşuna geri dönmeyi başarır ancak hala yiyecekleri açtır ve çete üyeleri çok kızgındır. Mecazi anlamda yangının fitilini ateşleyen bu ölüm gerçek yangına varacak bir isyanın başlangıcı olur. Körlerden birinin isyan sırasında çakmak ile bir yatağı ateşe vermesi üzerine yangın başlar ve büyük bir kaos ortamı oluşur birbirlerini ezen panik halindeki körler dışarıya çıktıklarında kimseyi bulamazlar çünkü ülkenin geri kalanı gibi askerler de kör olmuşlardır. Bunun üzerine 'özgür' olduklarını söyleyerek hastaneden kaçarlar. Ancak dışarıda da hayatın hastaneden farksız olduğunu anlamaları çok kısa zamanda korkularının daha da artmasına sebep olur. Bu durum, akıl hastanesinde verilen ekranların yerini afişlere, billboardlara bırakması (Görsel 7-8) ile sembolleştirilir. Yönetmen filmde merceklerle, göz kürelerine ve daima sizi izlediği hissi uyandıran reklam panolarına sıkça yer vermiş.

Görsel 8: Filmde sıkça yer verilen göz imgelerinden biri.

Birinci körün, muayeneye gittiği ilk gün orada sıra bekleyen siyah göz bantlı adamın da daha önceden koğuştakilere anlattığı gibi '*Panik körlüğü daha hızlı yaymış, körlük de paniğe neden olmuştu.*' Doktor, doktorun karısı, birinci kör, birinci körün karısı, gözlüklü genç kız siyah göz bantlı yaşlı adam ve küçük bir çocuktan oluşan bu grup şehirde yiyecek ve yiyecek bir şeyler bulma umuduyla diğer küçük grupların yaptığı gibi umutsuzca dolaşırlar. Ancak doktorun karısı hala görebiliyordur ve bu onlar için çok büyük bir avantajdır. Şehrin her yeri çöp ve artıklarla kaplanmış, elektrik ve sular kesilmiştir arabalar yolların ortasında terk edilmiş bir biçimde durmaktadır. (Görsel 9 ve 10)

Görsel 9: Bütün ülkenin kör olması sonucunda şehirde oluşan kaos ortamı.

Görsel 10: Doktorun karısı ilk defa körlük deneyimi yaşıyor.

Görsel 11: Yönetmenin beyaz körlük tasviri.

Talan edilmiş bir marketin deposuna inen doktorun karısının, kitapta ve filmde körlük deneyimini yaşamış olduğu tek sahne budur. (Görsel 10) Bu sahneyi seyirciye sunarken, yalnızca sesleri kullanarak empati oluşturmayı amaçlayan yönetmen film boyunca, ‘beyaz felaketi’ seyirciye empati yoluyla aktarmak adına geçişlerde beyaz ışık, silüetler ve aydınlık ancak göz yoran mekanlar (Görsel 11) kullanmıştır. Duyguların çözümlenmesinde aracı olan gözleri öne çıkarmak adına sıkça yakın plan kullanan yönetmen aynı zamanda genel anlamda kitapla büyük benzerlik gösteren filmde bazı değişiklikler yapmıştır. Örneğin kitapta, turistler için yol göstermeye yarayan tabelalara filmde yer verilmemiştir. Bununla birlikte Meirelles, filmde pek çok imgeden ve yansımalarından sıkça yararlanmıştır.

Görsel 13: Kilise sahnesindeki gözleri boyanmış dini figürlerden biri.

Yağan yağmurdan kaçmak için kiliseye sığınan doktorun karısı gördüğü manzara karşısında şaşkınlığa uğrar çünkü bütün dini figürlerin gözleri beyaza boyanmış, heykellerin gözleri beyaz bezler ile bağlanmıştır (Görsel 13) Kilisenin içi doludur ancak insanlar bu durumdan habersizdir, sessizce oturmaktadırlar. Kendi küçük grupları içerisinde bu durumdan bahsettiğinde ise bunu yapan kişinin rahip olup olmadığı yönünde tartışmalar çıkar.

Görsel 14: Medeniyetin yeniden doğuşu olarak sunulan yemek sahnesi.

Doktorun evine yerleşen bu küçük grubun marketten aldıkları yiyeceklerle kutlamayı andıran bir yemek yedikleri sahne ile bu mutlu tablo devam ettirilir. (Görsel 14) Yemekte kadehler önce ‘ailemize’ daha sonra ‘insanoğlu’ için kaldırılır. Filmin sonuna doğru temiz kıyafetlerle, eski yaşamlarındaki bir düzen içerisinde ‘medeni’ bir hayat sürmeye başlayan grupta bu mutluluk havası umut vaat eden bir atmosfer olarak sunulur.

Görsel 15: ‘Birinci kör’ yeniden görmeye başlar.

Birinci körün aniden görmeye başlaması ile son bulan filmde, yaşlı adamın anlatıcı olarak yaptığı konuşma aslında bu hikâyenin bittiğini değil ne yöne savrulacağı belli olmayan bir şekilde devam edeceğine işaret etmektedir. Birinci körün görmeye başlaması herkesi çok sevindirmiştir, çünkü bu yakın zamanda onların da görmeye başlayacağı anlamını taşımaktadır. Ancak doktorun karısının durgun olduğu göze çarpmaktadır. Balkona çıkıp dışarı, başını havaya kaldıran kadın gökyüzünü bembeyaz görmeye başlar. Kör oluyorum diye düşünmeye başlar ancak önüne baktığında şehrin olduğu gibi yerinde durduğunu görmektedir.

3. Körlük'e Karşılaştırmalı Bir Bakış

Körlük romanı 1995 yılında José Saramago tarafından kaleme alınmış, Fernando Meirelles ise 2008 yılında bu eseri sinemaya uyarlamıştır. Eser birçok edebiyat uyarlamasında olduğu gibi orijinal versiyonundan farklılaşmakta, yönetmenin tarzından ve düşüncelerinden izler barındırmaktadır. Bu çalışmada roman ve filmin karşılaştırması ile birlikte dünyaya yayılan Covid-19 virüsünün de etkileri dört ana başlık üzerinden incelenmiştir. İlk olarak 'karantina' konu başlığı ile ceza ve gözetim sistemi değerlendirilmiş, 'körlük' konu başlığı altında içgüdüleri ile hareket eden insan topluluklarının yarattığı kaosa yer verilmiştir. Üçüncü konu başlığı olan 'ölüm' de ise vahşet ve cinsel açlığın sonuçlarının yıkıcılığı ele alınmıştır. Son konu başlığı olan 'özgürlük' te ise genel olarak eserin değerlendirilmesi yapılmış hem de özgür irade tartışmaya sunulmuştur. Yazarın deyimi ile '*en sefil ruhlar bile her zaman rastlayabileceğimiz parıltıyı ve soyluluğu yüzeye çıkaran*' (Saramago, 2017: 23) sorumluluk duygusu ise genel olarak her bölümde yer almaktadır.

3.1. Karantina

Romanda tasvir edilen ile filmde seyirciye sunulan eski 'akıl hastanesi' büyük benzerlikler göstermektedir. Bu hastanenin tedavi etme işlevinden çok gözetleme ve cezalandırma acı göttüğünü belirten Ulutaş, çalışmasında bu binadaki yaşam koşullarını ('kirli, çöp içerisinde, temiz olmayan suyu ve daima denetleyen askerler' şeklinde tanımlamıştır.) ve hükümetin tavrının insanlık dışı bulmaktadır. Bu tavrındaki temel amacın "insanların birbirini öldürmesine yol açmak" olduğunu ileri sürmektedir. (Ulutaş, 2020: 119) Saramago'nun ise romanında eski bir akıl hastanesini seçmekteki amacı isyan sonucunda çıkan yangı ile oluşan kaostan anlayabilmektir. Yazar insanların toplu olarak kaldıkları okul hastane, akıl hastanesi, düşkünler evi gibi mekanların ne kadar kötü tasarlandığına dem vurmaktadır. Her kötü karyolanın sivri bir demire dönüşebileceğine, kırk kişinin kaldığı koğuştaki tek bir çıkış kapısı olmasını eleştirmektedir. (Saramago, 2017: 190)

Çalışmasında asker vasıtasıyla yapılan 15 maddelik talimat anonsuna değinen Ulutaş, temizlik malzemeleri ve diğer ihtiyaçlar için kendilerini arayabileceklerini söyledikleri telefonların çalışmamasına, yemeklerin yetersiz ve düzensiz olarak gönderilmesine ve askerlerin gözlerini kırpmadan dışarı çıkan körleri öldürdüklerine de dikkat çekmiştir. Yazarın bu yolla derin yapıda 'otoriter devlet sistemine' eleştiride bulunduğunu saptayan çalışma, okuyucuya devletlerin kriz karşısındaki tutumunu sorgulatmaktadır. (Ulutaş, 2020: 119) Bu bakışla ele alınan filmde de devletin kriz yönetimindeki aksaklıkları 'bilinçli olarak' uygulanan ceza sistemi ve filmdeki ifadeler ile 'bürokrasiye takılan' önlemler göze çarpmaktadır.

Karataş ise çalışmasında içinde bulunduğumuz pandemi süreci ve romanda ele alınan salgının gerçekleştiği durumlarda süreci doğru yönetebilmek için tıbbi müdahalenin yanında planlı ve örgütlü 'psikososyal' destek hizmetleri ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır. Taylor'un 'Pandeminin Psikolojisi' adlı kitabının alıntı yapan çalışma, küresel ölçekte salgın durumlarındaki beş psikososyal duruma dikkat çekmektedir. Birincisi salgının bulaşma ve öldürme riskinden dolayı panik olan insanların alışverişe yönelerek temizlik ve gıda stoğu yapması. İkincisi virüs kaynağı kabul edilen toplumu 'dışlama ve damgalama'dır. Üçüncü olarak hastalık kaygısı ile sağlık kurum ve kuruluşlarını meşgul etme, dördüncü salgın önlemleri olarak uygulanan sosyal mesafe, izolasyon ve evde kalma gibi durumlara uyulmamasıdır. Son olarak ise asılsız iddialar ve komplo teorilerinde artış görülmesine değinilmiştir. (ak. Karataş, 2020: 7) Karataş'ın çalışması incelendiğinde Covid-19 ve 'beyaz felaket' in bazı noktalarda paralellik gösterdiği ancak bir distopyayı resmeden Saramago'nun aksine izolasyon ve karantinanın daha insancıl koşullarda sürdürüldüğü varsayılmaktadır.

Nural, Salazar'ın diktatörlüğüne başkaldırmış bir yazar olarak tanımladığı Saramago'nun, insanlığın maruz kalmış olduğu toplumsal yıkımlara (faşizmin şiddeti, toplama kampları ve ikinci dünya savaşı) şahit olmuş bir yirminci yüzyıl yazarı olması sebebiyle birikimlerinin eserlerinde kendini gösterdiğine vurgu yapmaktadır. (URL-2) Filmde de yazarın tasvip ettiği biçimde insanların adları, kimlikleri yoktur. Toplama kamplarında olduğu gibi sadece sayılardan ve tanımlardan ibaret olan insanların meslek, statü ve ırkları farklı olmalarına rağmen eşit biçimde 'değersiz' sayılırlar. Filmde ırkçılığa da değinilmiş. İki kör arasında geçen tartışmada karşısındaki kişinin

fikrini beğenmeyen beyaz bir adamın görmemesine rağmen diğer köre ‘tam bir zenci fikri’ ‘zenci sesi’ ifadeleri ile hakaret etmeyi amaçlaması buna örnektir. Sonunda kendi kaderlerine terk edildiklerini anlayan insanlar, kendilerince bir ‘mikro alem’ kurmaya başlarlar. (Doğan, 2019, 239).

Ulutaş, çalışmasında gözetleme olgusunu ‘körleşme ritüeli’ nin izlediğini, yazarın tarihten yararlandığını vurgulamaktadır. Tarihi veriler ele alındığında disipline edici ‘gözetleme faaliyetinin’ ilk olarak veba salgını ile başladığını öne sürmüştür. Ulutaş, devlet yapısının gerekliliğini savunmuş, Bauman ve Hobbes’ ın çalışmalarından gösterdiği örnekler ile ifadelerini desteklemektedir. (Ulutaş, 2020: 119-120)

Ulutaş’ın deyiimi ile ‘insan zulümlerine projeksiyon tutan ve çağını sorgulan’ Saramago körleşme metaforu altında Afrika’da, Güney Asya’da, Ortadoğu’da işlenen cinayetleri, açlık yoksulluk ve savaşları aktarır. Ulutaş çalışmasında, günümüzdeki Covid-19 salgını özelinde can kayıpları ve ekonomik zararlar üzerinde de durmuştur. (Ulutaş, 2020: 120)

3.2. Körlük

Çağdaş dünyayı eleştiren bu eserde, sözde ‘medeni’ görünen insanların konforlarını yitirmeleri ile gerçek benliklerini ortaya koydukları görülmektedir. Ulutaş, romandan yola çıkarak olumsuz koşullarda insanların hemcinsleri üzerinde iktidar kurmaları, sömürmeleri, adaletsiz uygulamalarla yok etmeye meyilli olduklarını saptamıştır. Alışılacağı yaşantıdan, beklenmedik bir anda, engellenemez şekilde kopan insanoğlunun başına gelenleri bir nebze parodiye dönüştürülerek sunulan bu romanda komik sahnelere de rastlanmaktadır. Bu sahnelerin ‘abartı’ ile sunulduğunu aktaran Ulutaş, bu komikliğin ‘gören’ biri için anlam ifade ettiğini ‘görmeyen’ biri içinse yalnızca trajik bir anlam taşıdığına değinmektedir. Çalışma aniden kör olan insanların yaşama tutunma kaygısı ile her türlü hatayı yapabileceğine dikkat çekerken, bu noktada cinayetlerin temelde taşıdığı anlamı tartışmaktadır. Körlerin ya da iktidar kavgalarının sonucunda oluşan bu cinayetler bir yönüyle psikolojik baskının oluşturduğu stresin sonucu olarak tanımlanırken buna ek olarak ilgisiz yönetimin sorumluluğudur. Ulutaş bu durumun vicdanı sorgulamak için bir aracı olduğunu savunmaktadır. (Ulutaş, 2020: 121)

Filmde olayların akışına sadık kalınmış cinayetler ve sebepleri olduğu gibi seyirciye sunulmuştur. Korku ve stresin yarattığı kaos, hükümetin ilgisizliği ve baskısı çeşitli sembollerle ifade edilmiştir. Örneğin kitapta her gün tekrarlanan 15 kural hoparlörden yayınlanırken filmde monitörler ile tekrarlandığını görmekteyiz. Görmeyen insanlara video yayını sunarak ironik bir anlatıma başvuran yönetmen aynı zamanda planlarında birçok kez göz ve mercekte kullanmıştır.

Kayıp ve korku gibi duyguların toplumun tümüne yayıldığına, insanların korkuyu ortaya çıkaran unsuru yönetmeye başladığını aktaran Karataş, geleneksel dayanışma mekanizmalarındaki zayıflamaların, kent yaşamında yalnızlaşan bireyin güvensizlik duygusu içerisinde kendisini ‘yalnız’ hissettiğini vurgulamaktadır. Covid 19’ un toplumsal etkilerinin tartışıldığı çalışmada tarihin her döneminde, ortaya çıkan salgın hastalıkların medya tarafından abartılarak sunulduğu ileri sürülmüştür. (ak. Karataş, 2020: 6)

Hastalıklı bireyi sağlıklı toplumdan ayırma ‘tecrit etme’ yolu ile toplumun korunması tarih boyunca kendini tekrar etmiş bir olgudur. Bu olguya, Saramago tarafından bilinçli olarak yaratılmış doktorun karısı üzerinden dikkat çeken Ulutaş, bu kadını bir ‘evliya’, bir ‘aydın’ olarak tanımlamaktadır. Yorulmayan, tiksindenmeyen, kıskanmayan, zeki, güzel ve kültürlü olan bu kadının okuyucu üzerinde derin bir hayranlık bıraktığı üzerinde durulmaktadır. (Ulutaş, 2020: 123) Filmdeki karaktere bakıldığında belirli ölçülerde yetersiz kaldığı görülmektedir. Romanda kadının duygu ve düşüncelerine sıklıkla yer verilirken filmde ‘iç konuşma’ veya hislerini dışa vuran monologlara yeteri kadarıyla yer verilmediğinden karakterin duygu değişimlerinin inandırıcılığı tartışmaya açıktır. Romanda bu karakterin ruhsal olduğu kadar fiziksel değişimi de okuyucuya betimleyici tasvirlerle sunulurken, filmde doktorun karısının fiziksel olarak büyük bir değişime uğramadığı göze çarpmaktadır. Nesneleştirilmenin bilinçli olarak kullanıldığına, insanın kendi türüne hakim olma arzusu çalışmasında yer veren Ulutaş, gücü ele geçirmeye çalışma mücadelesinin yerini şiddet ve köleliğe bıraktığını ileri sürmüştür. Habil ve Kabilden bu yana insanlığın tarihinin ‘zulüm tarihi’ olarak anıldığını belirten çalışma, insanın açgözlülüğünü karşısındakini sömürerek, acı çektirerek gidermeye çalıştığını aktarmaktadır. Çalışma dünya üzerindeki neredeyse bütün çalışmaların ekonomi kökenli olduğunu Ulutaş, dünya üzerindeki neredeyse bütün çatışmaların ekonomi kökenli olduğunu savunmuş, Sosyalist bir yazar olan Saramago’nun modern dünyanın körlüğünü ve liberalizmi ele aldığı bu eserin insani değerleri yok etmesi nedeniyle eleştirilere maruz kaldığını ifade etmiştir. (Ulutaş, 2020: 123-124)

3.3. Ölüm

Yerleştikleri akıl hastanesinde, kısa süre içerisinde bir düzen kuran körlerin içselleştirdikleri yeni hayatlarında, biyolojik bir ihtiyaç olan cinselliğin -olay örgüsünde- önemli bir yere sahip olduğunu bilinmektedir. Ulutaş, yalnızca görme yetilerini yitiren sağlıklı bireylerin cinsel arzularını tatmin etme arayışına girdiklerini, bu arayışın devletin kışkırtması ve göz yumması ile tecavüze varan sonuçlar doğurmasının öngörülebilir olduğunu aktarmaktadır. (Ulutaş, 2020: 126)

Koyu renkli gözlükleri olan genç kızın salgına yakalanma anı romanda cinsellik ile ilgili göze çarpan ilk bölüm olsa da filmde yer verilen doktor ve gözlüklü genç kızın 'flört' sahneleri seyirciye ipucu vermektedir. Hem romanda hem de filmde körlerin cinsel dürtülerinde eksilme olmadığı sıkça hatırlatılır. Romanda körlüğün bu anlamda 'avantaj' dahi sağladığına değinilirken filmde bu argüman imgeler ile gösterilmiştir. Olay örgüsünün kırılma noktalarından biri olan, çetenin 'kadın' talep etmesine Ulutaş, çaresiz kadının metalaştırılması olarak yaklaşırken gücü elinde bulunduran grubun kendilerinden emin olmanın rahatlığı ile hareket ettiğine dikkat çekmektedir. (Ulutaş, 2020: 126-127)

Yazarın cinsellik dürtüsü ile haysiyet duygusu çerçevesinde işlediği körlük temasının roman boyunca tutarlı olarak sürdürüldüğünü gözlemlenmiştir. Gücü elinde bulunduran kişinin karşısındakilere ne denli akıl almaz işkenceler ve zulümler yapabildiğini göstermek adına tecavüzlere yer verilse de romanda bu durumunun bazı kadınlar için 'avantaj' sayıldığını bazı kadın karakterlerin bilinçaltı satır aralarına yerleştirilerek okuyucuya iletilmiştir. (Ulutaş, 2020: 128) Romanın aksine filmde bu tarz bir sahneye yer verilmemiş, tecavüz ve tacizler en sert biçimde karşılık bulmuştur. Romanda koyu renk gözlüklü genç kızın acıma veya cinsel arzusunu tatmin etme adına bir erkeği 'ödüllendirmek' için onunla birlikte olduğu gösterilmektedir. Örneğin romanda, koyu renk gözlüklü genç kız kendisini taciz eden hırsızın bacağına tekme atar. Ayağındaki sivri topuklu ayakkabılar hırsızın bacağına yaralanmasına sebep olur, yetersiz hijyen koşulları nedeniyle günden güne kötüleşen hırsız bu duruma dayanamayarak korksa da askerlerden yardım istemeye karar verir. Ancak iler istediği gibi gitmez ve askerler tarafından vurulur. Romanda bu ölümden sonra koyu renk gözlüklü genç kızın vicdan azabı çektiğini ve doktorun karısının onu teselli ettiğini görürüz ancak filmde böyle bir sahneye yer verilmez. Ancak romanda da filmde de körleşmeden önce genç kızın para karşılığında cinsel birliktelikte bulunduğu gösterilmektedir.

Doktorun karısı, eşinin kendisini genç kız ile aldattığı anı sessizce izlemiştir. Ancak eşine acıması onu ve genç kızı affetmesi okuyucunun gözünde kendisini bir melek yapmıştır diyen Ulutaş, kadının genç kıza 'görebildiğini' söylemesi ile aralarındaki ilişkiyi güçlendirdiğini ifade etmektedir. (Ulutaş, 2020: 129) Filmde bu birliktelikten önce doktorun karısını artık bir 'kadından' çok anne, bakıcı, hemşire olarak gördüğüne yer veren ifadeler bulunmaktadır. Gururunun incindiğini söyleyen doktorun kendisine ihtiyaçlarını karşılayacak yeni bir kadın bulma arzusu seyirci için öngörülebilir olsa da doktorun karısının eşini ve genç kızı affetmesinin sebepleri tam olarak anlaşılabilir değildir.

Ulutaş'ın bir 'film sahnesi' kadar ayrıntılı betimlendiğine dikkat çektiği çete liderin ölüm sahnesi ise doktorun karısının bir makas darbesi ile çete liderinin boğazını kesmesi ile sonlanıp yeni bir kaosa kapı açar. Katilin bulunması ile ilgili yapılan tartışmalarda kendisini ifşa etmeyi planlayan kadını siyah göz bantlı adam durdurur. Kendi 'onurunu' korumak için gerçekleştirdiği bu eylemi çaresiz kaldığı için yaptığını, bu noktadan sonra yapılması gerekenin ise mücadele etmek olduğunu söyler. Bu mücadele sonucunda çıkan yangınsa sadece hastanenin değil yeni bir dünyanın kapısını açar. (Ulutaş, 2020: 129-130)

3.4. Özgürlük

İsyan sonrası özgürlüğe kavuşan körlerin ne yapacaklarını bilmez durumdadır. Uzun bir süre baskı altında yaşayan, bir köleyi özgürlüğüne kavuşturursanız bunu istemeyecektir diyen Ulutaş, bu argümanı kölelik tüm 'ruhlarına' sinmiştir, ifadeleri ile açıklamaktadır. Bu özgür hayat körler için mutluluk değil şaşkınlık sebebi olur. Körler daha önce bir sosyal hayatları olmamış gibi dışarıya çıktıklarına acemilik yaşarlar. Doktorun karısının dış dünyada da 'rehberlik' görevini üstlenmesinin üzerine grup birbirlerine tutunarak hayatta kalmayı amaçlar. Bu rehberlik görevinin kadını 'kutsal' bir kişiliğe büründüğünü belirten Ulutaş, çalışmasında Nural'ın ifadelerine yer verir. Nural, komünist kimliği olmasına karşın eserlerinde Hristiyan alt kültüründen ipuçları taşıyan Saramago'nun bu eserinde rehberlik yapan doktorun karısını İsa Mesih'in kuzularını güden 'çoban' figürüne benzetmektedir. (Ulutaş, 2020: 130) Sokakların, mağazaların, evlerin perişan halde olmasını, iktidarın halkı terbiye etmek amacıyla açığı kullanması olarak değerlendiren Ulutaş, yazarın sosyalist kişiliğine vurgu yapmaktadır. (Ulutaş, 2020: 130)

Salgın hastalıkların, bireyler ve toplum üzerinde etkilerini inceleyen Karataş, Covid-19 ve ‘beyaz felaket’ te olduğu gibi salgın ve ölümcül olma niteliği taşıyan hastalıkların kitleler üzerinde panik, endişe ve korku oluşturduğunu saptamıştır. Bununla birlikte yardım etme, farkındalığı artırma ve dayanışma gibi olumlu eylemlerin de ortaya çıktığını aktarmıştır. (ak. Karataş, 2020: 7) Romanda görebilen tek kadın olan doktorun karısının sahip olduğu niteliklerin salgın hastalık durumlarında çokça görüldüğü varsayılmaktadır.

Romanda bu küçük grup bir beyaz eşya mağazasına sığınır ve doktorun karısı tek başına yiyecek aramaya çıkar. Kör insanların sahip olmadığı görme avantajı sayesinde bir mağazanın deposuna inip kendilerine 2-3 gün yetecek kadar yiyecek alan kadın mağazadan ayrılırken aç olan körlerin saldırısına uğrar. Kurtardığı yiyecekler ile karınlarını doyurduktan sonra gelecek planları üzerine tartışan grup ‘birlikte hareket ederek’ hayatta kalabileceklerini fark edip doktor ve karısının evine yerleşme kararı alırlar. Doktorun karısının binadan ayrıldıktan sonra dahi sorumluluk sahibi olup diğerlerine yardım etme çabasına dikkat çeken Ulutaş, gücü, cesareti, sabrı ve sadakatiyle kadının adeta bir ‘peygambere’ dönüştüğünü ileri sürmektedir. Bu düşüncesini Dinçtürk’ün ifadeleri ile desteklemiştir. Dinçtürk, kadının yaşamını sürdürmeye meyilli dünyasını yıkmaya hiçbir ‘eril yapının’ gücünün yetmeyeceği savunur. Başka bir yemek arama macerası sonucunda tesadüfen bir kiliseye giden kadın bütün tasvirlerin gözlerinde beyaz bantlar olduğunu görünce çok şaşırır. Bunu bir rahibin yaptığını düşünür ancak orada bulunan bir adam rahibi çok uzun zamandır tanıdığı için bunu onun yapmayacağını öne sürer. (Ulutaş, 2020: 131) Filmde ise doktorun karısı yağmurdan kaçarken sığınmak için kiliseye girer ancak rahibi ya da herhangi birini bu olaydan sorumlu tutmaz aksine bu durum onu kızdırmış gibi görünmemektedir. Kadın yalnızca şaşırmıştır.

Karataş, çalışmasında Janoff Bulman’ın kavramsallaştırdığı ‘temel varsayımlar’ modeline değinmiştir. Çocukluk yıllarında edinilen ‘dünyanın adil bir yer, insanların ise yardımsever olması, yaşamın kontrol edilebilir olması’ düşüncesinin sarsılması üzerine travmatik yaşantılar sonucu insanların dünya ve kendisi ile ilgili olumlu inançlarını sarsmaktadır. Covid-19 pandemisinden sonra insanlık alemi için pek çok şeyin değişeceği, yeni bir döneme adım atılacağı söylentileri yayılmaktadır. Tüm dünyayı etkisi altına alan bu durumun ekonomik, sosyal ve siyasal hayat üzerinde bırakacağı köklü değişiklikler üzerinde durulmuştur. (ak. Karataş, 2020: 6) Hem *Körlük* romanında hem de filmde, Covid-19 salgınında olması muhtemel görülen etkisinin uzun süre devam edeceğini açıkça görmekteyiz.

Saramago, romanda kötülüklerden dindarları ve dini kurumları sorumlu tutmaktadır diyen Ulutaş, gözleri bağlanan dini figürlerin ‘tanrıyı körleştirmek’ anlamı taşıdığını belirtmektedir. Rahibi savunan körün ise dini gruplara ‘körü körüne’ bağlı insan topluluklarını yansıttığına işaret edilmektedir. Bu bağlamdan ele alındığında tanrı sizi görmüyorsa her türlü ‘ahlaksızlığı ve haksızlığı’ yapabilirsiniz şeklinde değerlendirilmiştir. Çalışma eser ile gerçek yaşam arasındaki bağlantıyı göz önünde bulundurmaktadır. Yazarın 1991’ de yayımlanan İsa’ya Göre İncil isimli romanı Portekiz Yazarlar Birliği Ödülü’nü kazanmış olmasına rağmen Katolik Kilisesi’nin Portekiz hükümetine baskı yapması sonucu yasak nedeniyle Ariosto’ya (Avrupa Birliği edebiyat yarışması) katılamamıştır. Hayatlarını belirli bir düzene sokan grup diğerlerine göre daha insani koşullarda yaşamaya başlamıştır. Her türlü ihtiyacın doktorun karısı tarafından karşılanmaya devam eder. Bu düzen birinci körün görmeye başlamasına kadar sürer. Birinci kördün sonra, aynı akşam koyu renk gözlüklü genç kız, sabaha karşı ise doktor görmeye başlar. Aniden oluşan körlük hiçbir sebep, aşı, ilaç ve tedavi olmadan ‘kendiliğinden’ iyileşir. Romanın klasik kurgusunun bu anlamda ‘mutlu bittiğini’ söyleyen Ulutaş, bu olayın arkasında ilahi bir güç olduğunu göstermek adına bu yolun izlendiğini varsaymaktadır. Saramago, romanda vahşet ve kaosun ‘kucağına itip’ kötü günler yaşattığı kahramanları hiçbir şey olmamış gibi yeniden aydınlığa kavuşturur. Yapıtlarında, okuyucuyu içine sürüklediği ‘rüya atmosferinin’ gerçek olmadığını göstererek ‘şükretmelerini’ sağlayan yazarın, amacının yaşanan acı gerçekler karşısında insanlığı duyarlı hale getirmek olduğu ileri sürülmüştür. (Ulutaş, 2020: 132)

Nural, ne kadar mutlu son olarak sunulsa da felaket sonrasında toplumun kendine gelmesinin kısa zamanda mümkün olmayacağına değinmiştir. Sadece ‘siyasi ve ahlaki otoritesi’ ile anlam kazanmakla kalmayıp ‘tanrısal bir kurtarıcı’ kimliği de edinen doktorun karısının insanların görmeye başlaması ile döktüğü gözyaşlarını ise bir yükten kurtulmanın rahatlığı ya da mevki kaybetmiş olmanın hayal kırıklığı olmadığını savunmuş. İnsanlara, selamet yolunu ‘kendi sezgileri ve güçleri’ ile bulduramamış olmasının verdiği hezimetten kaynaklandığına vurgu yapmaktadır. (Nural,2005)

Sonuç

İnsan, var olduğu günden bugüne pek çok salgın hastalık ile savaşmıştır, hala daha savaşını sürdürmektedir. Bu hastalıklar insanları ekonomik, sosyal ve toplumsal olarak değiştirip dönüştürmekle kalmamış ilham kaynağı da olduğu görülmüştür. Saramago'nun *Körlük* romanı da bu eserlere verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Çünkü yazar kendi kurmaca dünyasında yarattığı 'beyaz felaketin' yani körlük salgınının nasıl tedavi edileceği üzerinde durmaktan çok 'neden ortaya çıktı?' ve 'bütün ülkeye bir anda nasıl yayıldı?' sorularına yanıt aramamızı sağlar. Zira bu hastalık başlangıçta aniden ortaya çıktığı gibi hiçbir tedavi, ilaç veya aşı olmaksızın aniden son bulur. Gözleri görmemesine rağmen arabalarının, değerli eşyalarının bağımlısı olan isimsiz karakterler, eşyalara verilen değerin insanlara verilmediğinin, bir 'şeylere' sahip olmak adına gururun, adaletin ve insanlığın kaybedildiğinin göstergesidir. Görmeyen gözler vicdanın da körleşmesine işaret eder. Ancak tecavüze uğrayan, aç kalan bir kadının, kendi gibi sefalet içerisinde olan insanları kurtarmak adına bir cinayet işleyerek çete liderini öldürmesi aslında bir tartışma konusudur. 'Bir insanın, hangi nedenle olursa olsun cinayet işlemesi etik midir?' sorusu üzerinde yazar çok fazla durmaz. Çünkü bir ateist olan Saramago, ahiret inancı gereğince, cennet ve cehennemi düşünerek hareket etmenin değil, koşullara göre hareket etmenin gerekliliğini savunmaktadır. Her ne kadar roman mutlu bir sonla bitiyormuş gibi görünse de arkasında pek çok sorun ve soru bırakır. Ancak yazarın bu romanın devamı olan 'Görmek' isimli eseri de bütün sorulara cevap olmaz.

Romanın 2008 yılında aynı adla sinemaya uyarlanan filmi büyük ölçüde yazarın düşüncelerine sadık kalmaktadır. Filmde yer verilen değişiklikler hikâyenin akışını bozmadan yönetmenin kendi yorumunu katmasını esas almaktadır. Romanda doktorun karısının duygularına daha fazla yer verilirken filme bu yönün eksik kaldığı görülmektedir. Seyircinin empati kurabilmesi adına geçişlerde ve körlüğün gerçekleştiği anlarda beyaz silüetlere yer veren yönetmen, yansımaları da sıklıkla kullanmıştır. Filmde pek çok ırktan insana yer verilerek, konunun evrenselliğine sadık kalınmış, kültürel bir çeşitlilik sağlanmıştır. Konunun, yazarın vermek istediği mesajı uygun olarak işlenmesi sebebiyle genel olarak başarılı bir uyarlama olduğu söylenebilir.

Dünyaya gönderilen her peygamber, bir ülkenin veya bir topluluğun başına geçen her lider, kendi toplumuna yararı olacak işler yapmayı amaçlar. Ancak fedakârlığıyla, hırslarıyla, doğrularıyla, yanlışlarıyla her lider bir insandır, korumaya ve benimsetmeye çalıştığı öğretileri ise yalnızca karşısındakilere aktarabildiği kadardır. Bu sebeple 'doktorun karısı' her ne kadar toplumun yeniden güçlenmesini sağlayacak bu öncü grubu bir araya getirir de toplumdaki her birey görev ve sorumluluk bilinci olmadığı sürece amaçlar yalnızca fikir olarak kalır. Kör bir topluluğa liderlik ederek istenilen yere götürmek güven esasına dayanır. Toplumu ayakta tutacak olan temel etik ve ahlaki değerlere bağlı kalmaktır.

Konuyu yaşamakta olduğumuz pandemi süreci yönünden ele aldığımızda her salgın hastalıkta görülen; hastalığın yayılması nedeni ile paniğe kapılma, yiyecek ve temizlik malzemeleri stoklama, alınan önlemlere, karantina/izolasyon ve sosyal mesafe kurallarına uymama gibi davranışların ortak olduğu gözlemlenmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalar gösteriyor ki ölümler burun buruna gelen ya da hastalığa yakalanan insanlar yaşantılarını gözden geçirmeye, hayatın anlamını sorgulamaya başlamaktadırlar. Covid-19 salgınının toplum üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar, ailenin küçülüp işlevini yitirdiğini, nüfusun büyük bölümünün kırsal yaşamı terk edip kentlere göçmesi ile geleneksel ilişkilerin çözüldüğü gözlemlenmiştir. Konfor uğruna bencilleşen, kontrolün kendinde olduğunu düşünen insanlığın *Körlük* romanındaki gibi aniden çaresizlikle yüzleşmesi, bizleri daha sorumlu olmaya yöneltmelidir.

Çalışmada sözü edilen eserin üstün yönleri ile birlikte eksik yanlarından da bir ders çıkarılmalıdır. Saramago, insan iradesini bir kenara koyarak tanrı ve dinleri tek suçlu olarak görmektedir. Oysa neoliberal sistemin dayattığı bireyci, yalnızlaştırıcı ve rekabetçi düzenin yerine paylaşmaya dayalı, biyoçeşitliliğe ve çevreye duyarlı yeni bir dünya düzeni kurmak insanın elindedir. Salgın döneminde ise aile içi şiddetin, istismarın ve yoksulluğun artmasını önlemek amacıyla risk gruplarına, psikososyal yardım, kolay erişebilecekleri biçimde sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- [1]Akkoyunlu, E. (2018). *Jose Saramago'nun Görünmeyen Körlük'ü.*– edebiyathaber.net <http://www.edebiyathaber.net/jose-saramagonun-gorunmeyen-korluku-erdinc-akkoyunlu/> (Erişim Tarihi: 02/12/2020)
- [2]Apaydın, Dinçer (2012). “Bir Ahlak Problemi Olarak “Körlük”. Kurgan, S. 9, s. 66-70
- [3]Bıçakçı, Hakan (2014). *Karşı Ütopyanın Taksisiyim*, Sabit Fikir Dergisi, 44, 22- 27.
- [4]Çelik,E.(2015). *Distopik Romanlarda Toplumsal Kurgu*. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 17/1, 57-79.
- [5]Doğan, H. A. (2019). *Körlük*. Journal of Analytic Divinity İnternational Refereed Journal, Cilt / Vol: 3, Sayı/ Issue: 2.
- [6]Erdem, Ö. F. (2019) *Jose Saramago'nun Din Eleştirileri Üzerine Bir Analiz*. Beytulhikme an Journal of Philosophy
- [7]Erdoğan, D. (2018). *Jose Saramago'nun Kabil Adlı Eserine Kötlük Problemi Bağlamında Metinlerarası Bir Yaklaşım*. E. O. Ü. Karşılaştırmalı Edebiyat Anabilim Dalı, Eskişehir.
- [8]Ergun, P. (2016). *Distopik Romanlarda Kitle İletişim Araçlarının Temsili: Cesur Yeni Dünya ve Bin Dokuz Yüz Seksen Dört*. Yaşar Üniversitesi İletişim Anabilim Dalı, İzmir.
- [9]Gültekin, A. ve Orcan, O. (2015) *Elif Şafak'ın “Usta ve Ben” ve Jose Saramago'nun “Filin Yolculuğu” adlı eserinin “Toplumsal Sınıf” Ekseninde Analitik Olarak İncelenmesi*. Cyprus İnternational University Folklor / Edebiyat Cilt: 21 / Sayı: 4
- [10]Karataş, Z. (2020). *COVID-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme*. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 4(1), 3-15
- [11]Meirelles, F. (2008). “Blindness” ABD: Miramax Films
- [12]Nural, Y. (2005). *Körlük Üzerine Notlar*. <http://dipnotkitap.net/ROMAN/Korluk.htm> (Erişim Tarihi: 04/12/2020)
- [13]Ulutaş, N. (2020) *Bir Distopya Örneği Olarak Körlük Romanına Sosyo – Psikolojik Bir Yaklaşım*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research Cilt: 13 Sayı: 71.
- [14]Saramago, J. (2017). *Körlük*. (Çev.İşık Ergüden) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.
- [15]Şerbeti, B. (2010). *Lacan'ın Nazar Kavramı ve Benlik İnşasına Körlük Üzerinden Bir Bakış*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel İncelemeler Yüksek Lisans Programı.
- [16]Tanyıldızı, N.İ ve Kaya, Ş. (2017). *Türk Televizyon Dizilerinde Yaşanan Roman Uyarlaması Sorunları (Kahperengi Romanı- Merhamet Dizisi Örneği)* İnönü Üniversitesi Kültür Sanat Dergisi / İnönü University Journal of Culture and Art Cilt/ Vol. 3 Sayı/No 1
- [17]Vural, E. (2011). *Ütopya ve Distopyalarda Sosyal Kontrol*. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı, Ankara